

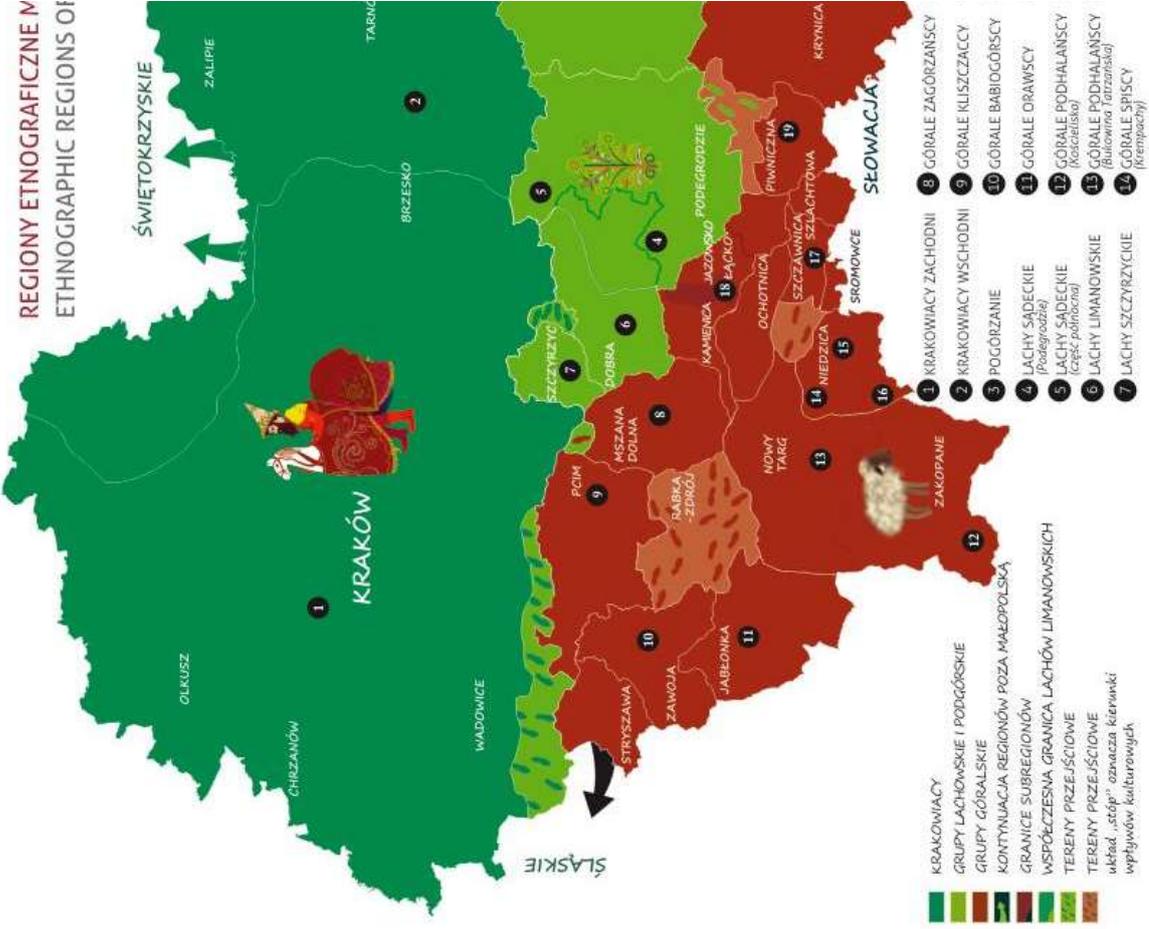
LACHY!

Patryk Rutkowski

Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ

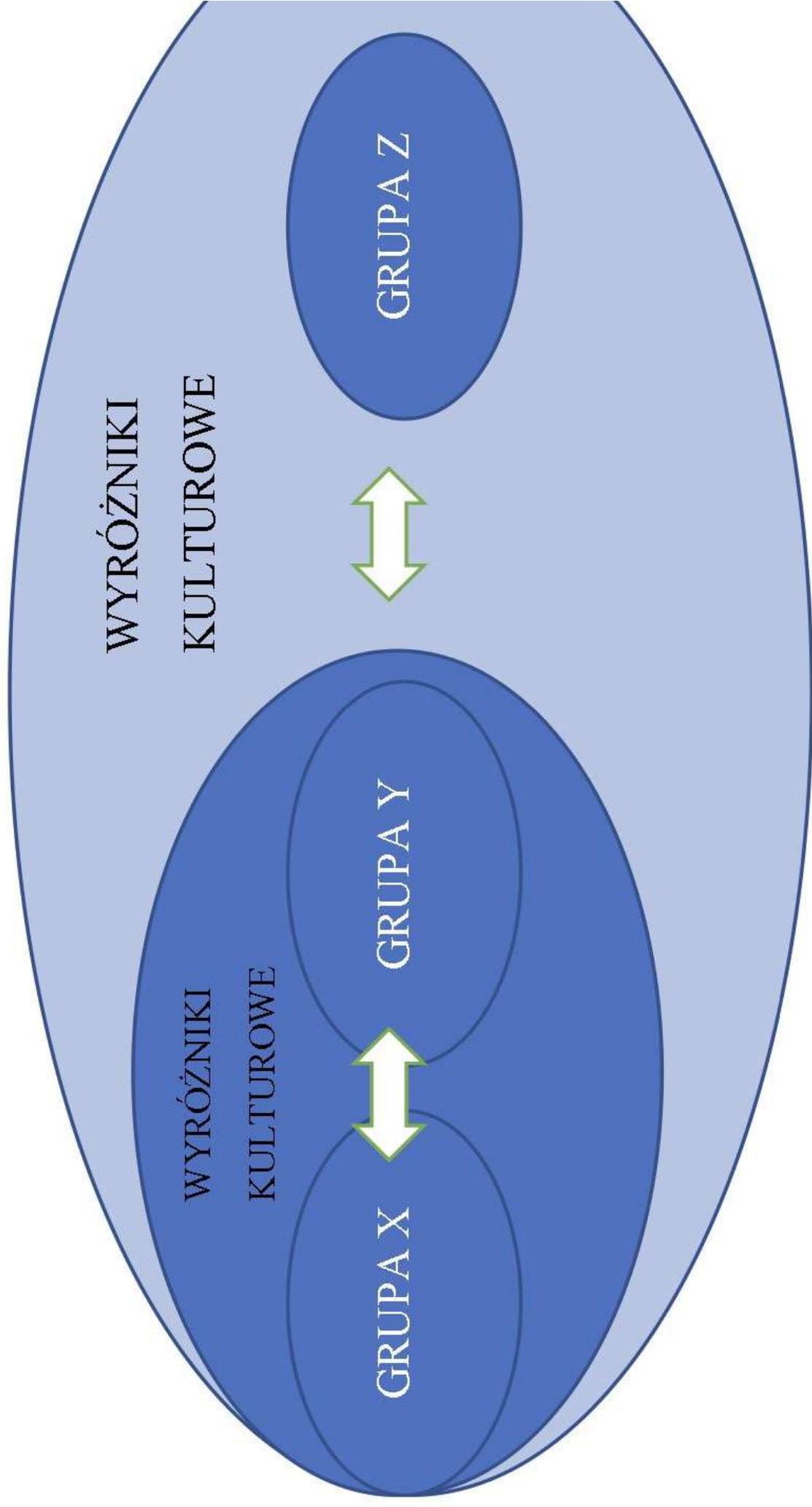

**MOZAIKA MAŁOPOLSK
GRUPY
ETNOGRAFICZNE**

Grupy etnonimiczne / etnograficzne

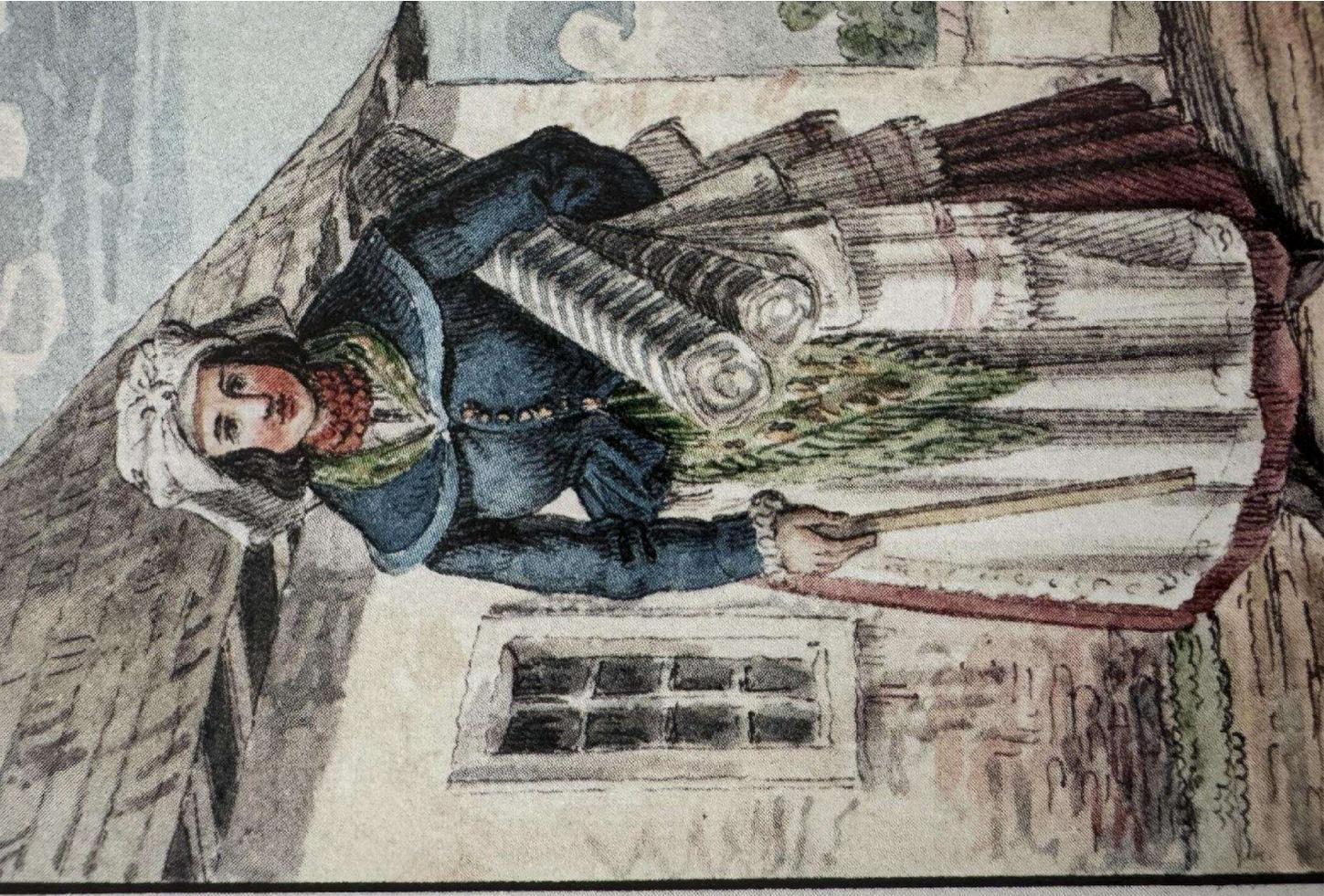
Etonimy – nazwy danego plemienia bądź grupy etnicznej czy etnograficznej stanowią podstawę relacji swobodnych. Wyłaniają się w procesie autoidentyfikacji jako samookreślenie grupowe (endoetnonim), bądź też nadawane są z zewnątrz, przez bliźszych lub dalszych sąsiadów (egzoetnonim) albo funkcjonują jako określenia przypisane przez badaczy – przyjęte w literaturze etnograficznej (etnikon).

Ryc. 8. Schemat relacyjnego wyznaczania jednostek społecznych. Opracowanie własne

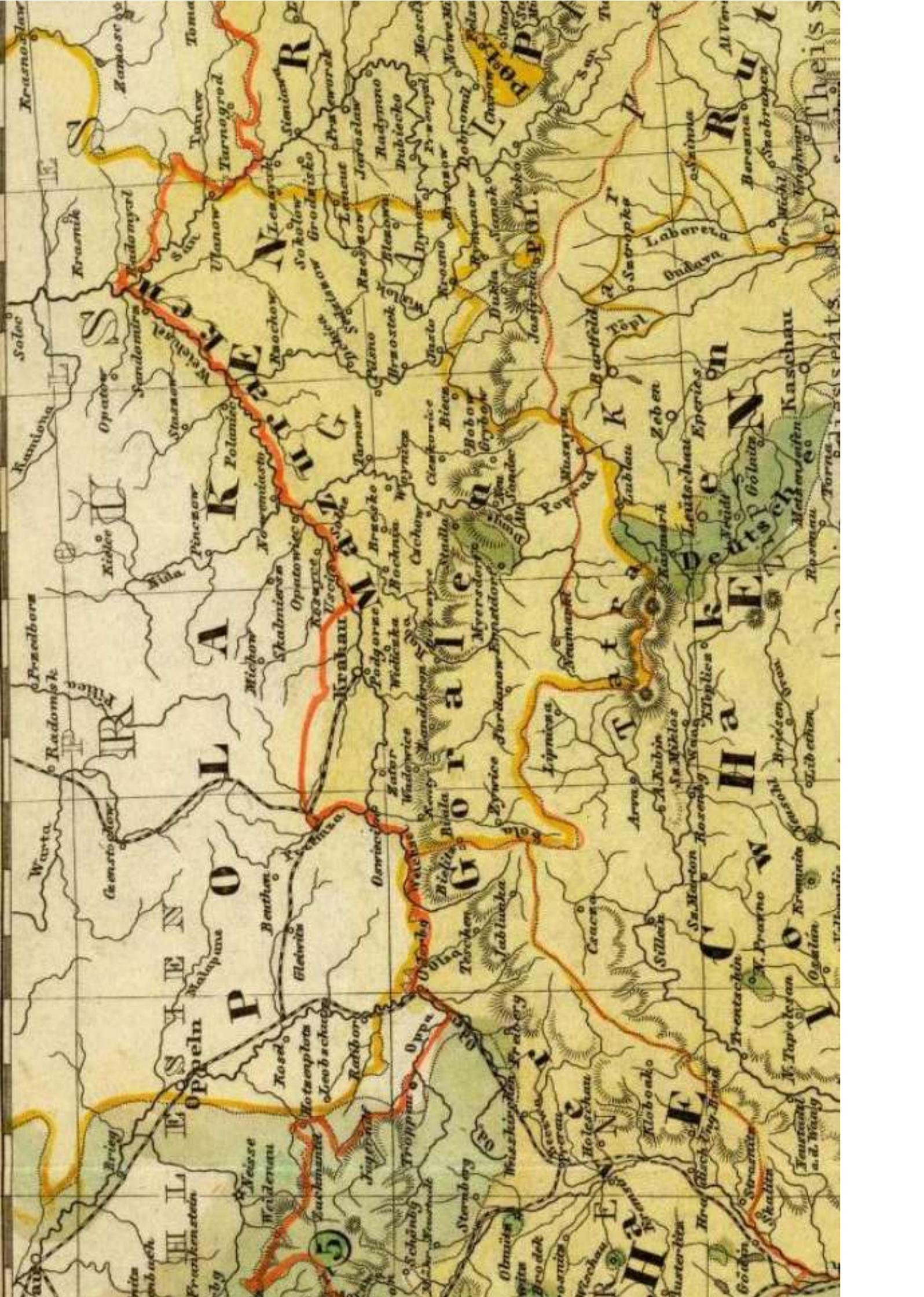
Mazurzy

Mazurzy

MAZURZY

MAZURZY

- Zamieszanie to pojęć i nazw dwóch różniących się między sobą ludów polskich: Lachów i Mazurów wprowadziła nasze galicyjska inteligencja, która nie znając etnografii swojej, dla każdego chłopca polskiego ma tylko nazwę „Mazur” bez względu na jego różnice plemienne. Za przykładem inteligencji galicyjskiej poszedł świat uczony polski – także nasze ludoznawstwo prawie jakby nie znało tej nazwy w znaczeniu dzisiejszym.

Młynek L., 1900, *O dzisiejszej nazwie „Lach” i jej znaczeniu dla badań etnograficznych*, III Zjazd Historyków Polskich w Krakowie, s. 1.

WINCENTY POL przedstawił następujący podział Górali polskich na rody i ich „pomniejsze od-cienia”, które są „tylko miejscowo znane”.

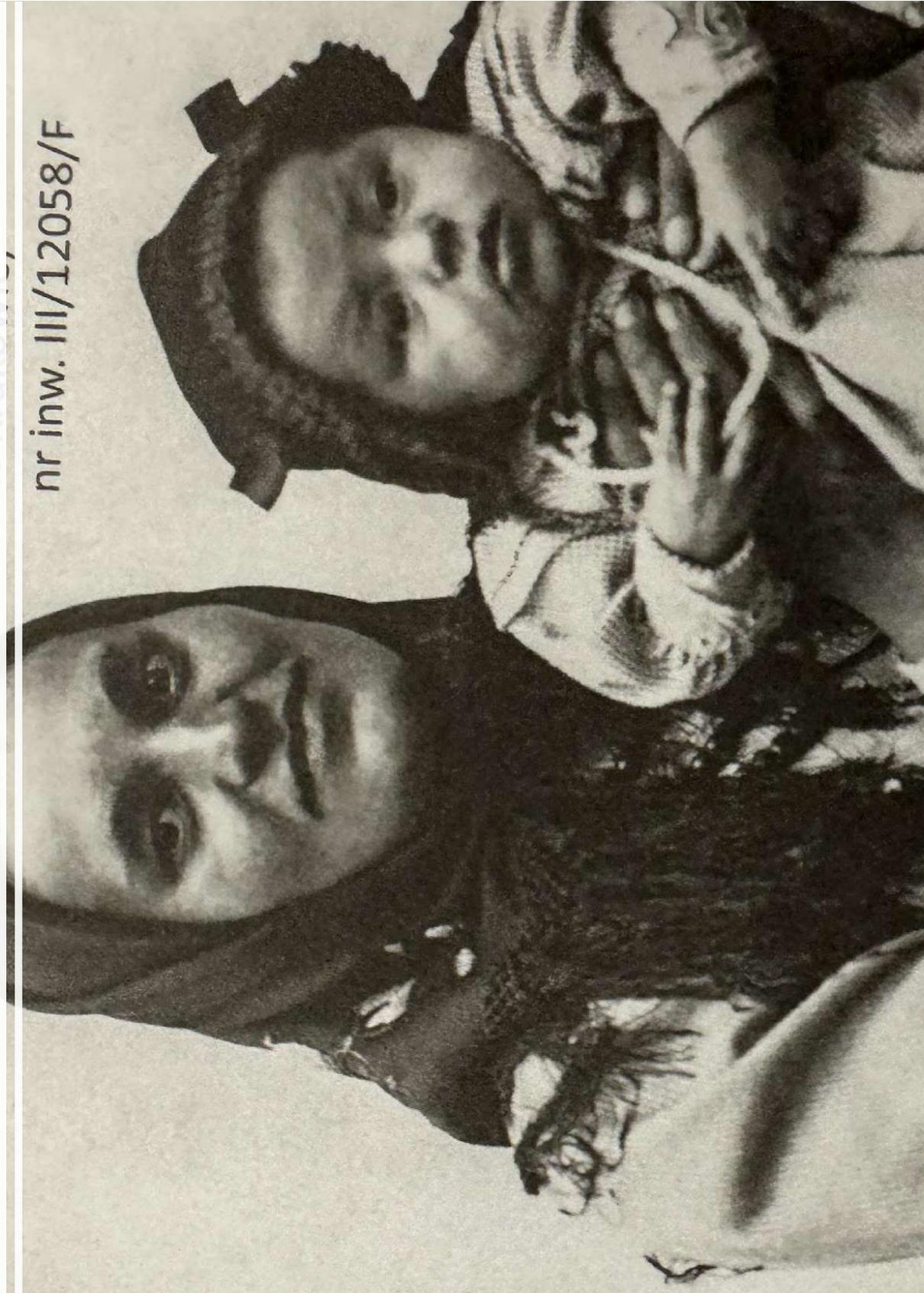
Od zachodu, byli to:

- Górale śląscy, czyli Jabłonkowie;
- 1.1. Jabłonkowie (właściwi);
- 1.2. Wiślanie (zamieszkujący miejscowość Wiślę);
- 1.3. Breniaki (zamieszkujący miejscowość Brenna);
- Żywczaki, czyli Górale od Żywca i Ujsot;
- Babigórcy, czyli Górale od Babiej Góry, Jordanowa i Suchej;
- Zagórzanie, zwani też Rabczanami lub Góralami od Rabki;
- Kliszczaki, czyli Górale od Łętowni;
- Nowotarzanie, nazywani także Góralami od Nowego Targu lub z Nowotarskiej Kotliny;
- 6.1. Opatowszczyzna;
- 6.2. Szlachetczyzna („szlachetczyzna”); 6.3. Królewsczczyzna;
- Podhalanie, czyli Górale od Tatr lub Górale tatrzańscy;
- Górale od Pienin, Krościenka i Łącka;
- 8.1. Górale Pienińscy;
- 8.2. Górale Krościeńscy;
- 8.3. Górale od Łącka;
- Sandeczanie, czyli Górale od Sącza, zwani też Góralami Sandeckimi lub Równiakami.

im. Seweryna Udzieli
w Krakowie,

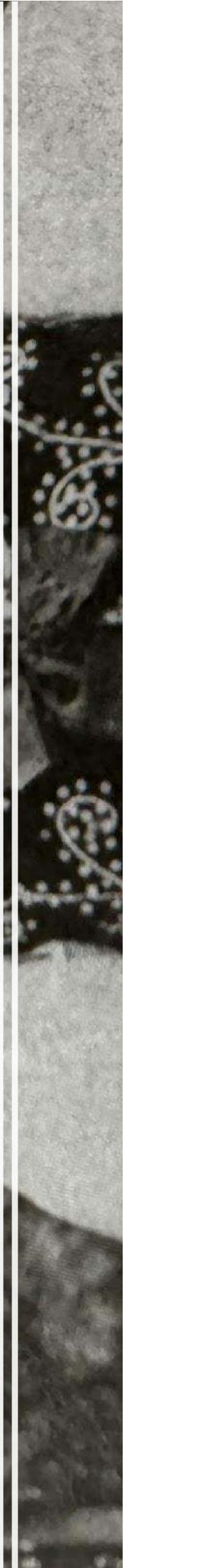
nr inw. III/12058/F

Lachy

Lachy

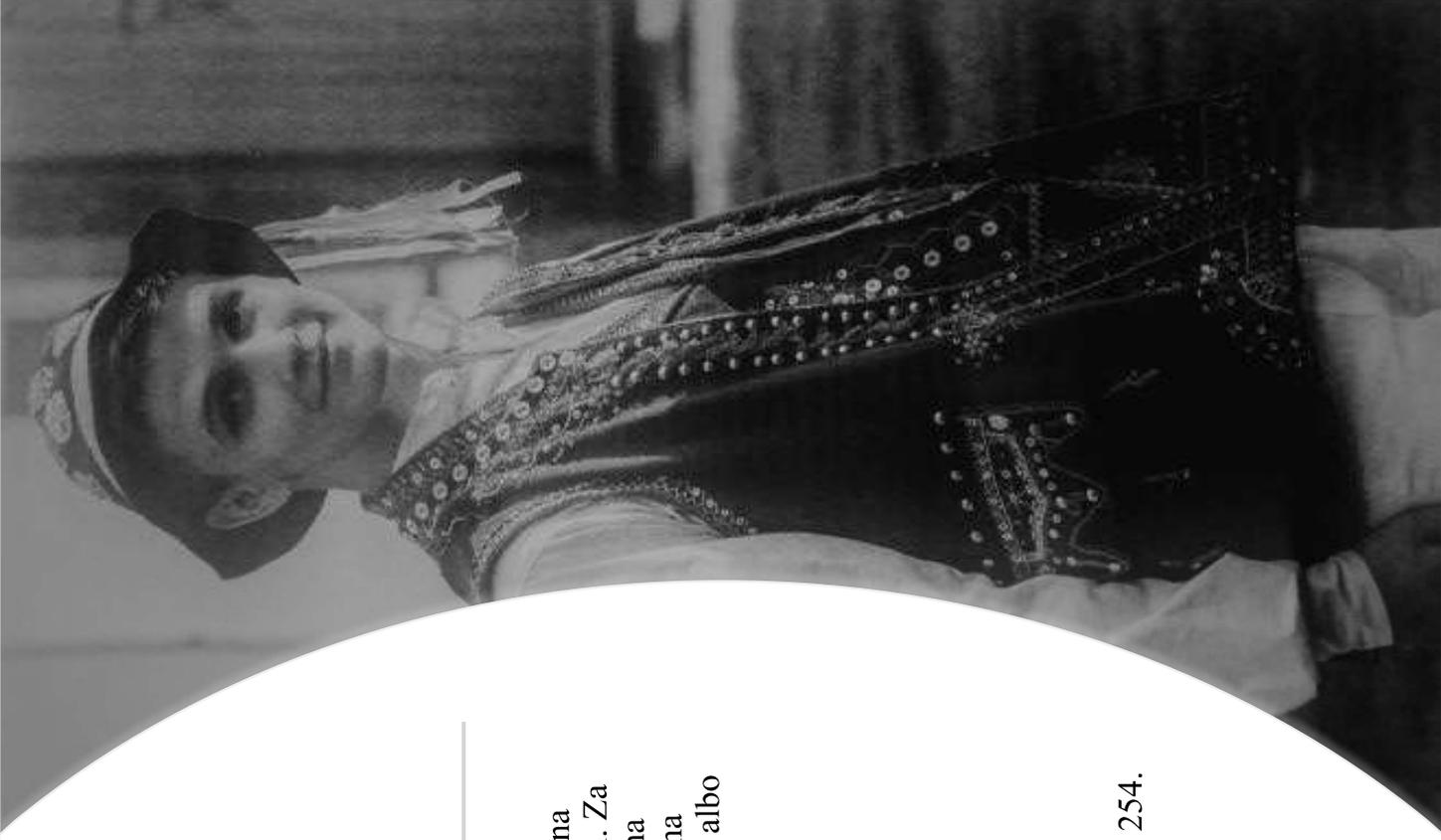
LACHY

Lachy

- [...] na północ [PR: od Górali] aż po Wisłę, mieszkają Lachy – na południe aż ku węgierskiej granicy mieszkają Gorole i Rusnaki. Za Lachami, są Mazury – za Gorolami i Rusnokami są Słowiaki, na Spisie i na Orawach. Za Karpatami na węgierskiej stronie nie ma wcale Lachów – chyba jacy Gorole pomieszani ze Słowokami, albo Rusnacy węgierscy”.

Młynyk L., 1903, *W sprawie Lachów (Przyczynek)*, „LUD” T. 9. s. 254.

ROZPRAWA O LACHACH

- W 1900 roku Ludwik Młyneck podczas III Zjazdu historyków i etnografów polskich wygłosił postulat dotyczący określenia „Lach” oraz jego znaczenia w ówczesnym świecie, a także wyznaczenia granic obszaru zamieszkiwanego przez tę grupę, jak również pochodzenia nazwy i jej promowania w kontekście prastarokrajny
- III Zjazd historyków i etnografów polskich przyjmuje do wiadomości, że dzisiejsza nazwa „Lach”, która dotąd wśród ludów południowej Polski istnieje, oznacza lud polski, mieszkający na Podkarpaciu, zachodniej Galicji między Białą i Sanem, Wisłą i Karpatami – a graniczący na południu z Gorolami, na wschodzie z Rusnakami i Rusinami, na północy z Mazurami, na zachodzie Słężakami czyli Słęcckami.
- III Zjazd historyków i etnografów polskich uznaje potrzebę bliższego zajęcia się badaniem ludu lachowskiego i jego dzisiejszej nazwy, a to pod względem historycznym i etnograficznym, zwłaszcza, że lud lachowski należy do najstarszych ludów Polski, ma swoją odrębną historię, odrębny charakter, odrębną mowę, odrębną zwyczaj, odrębny strój i odrębny sposób życia.
- III Zjazd historyków i etnografów polskich uznaje potrzebę restytucji i wprowadzenia dzisiejszej nazwy „Lach” do historii i ludoznawstwa polskiego tak, ażeby odtąd na wszystkich mapach Polski obok innych ludów w odpowiednim miejscu widniała także prastara kraina Lachów²⁷².

LACHY

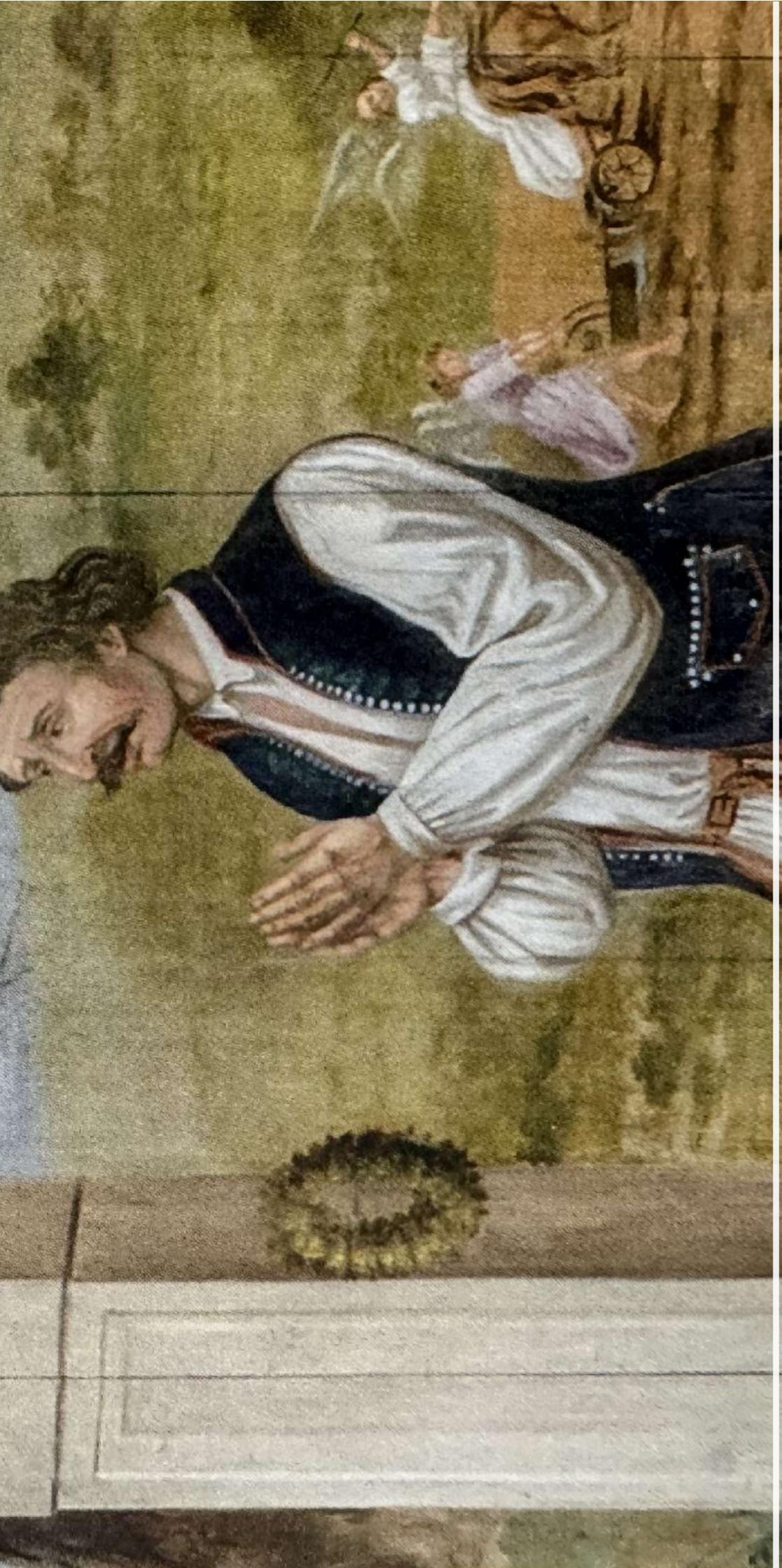
LACHY

SEWERYN UDZIELA LACHY

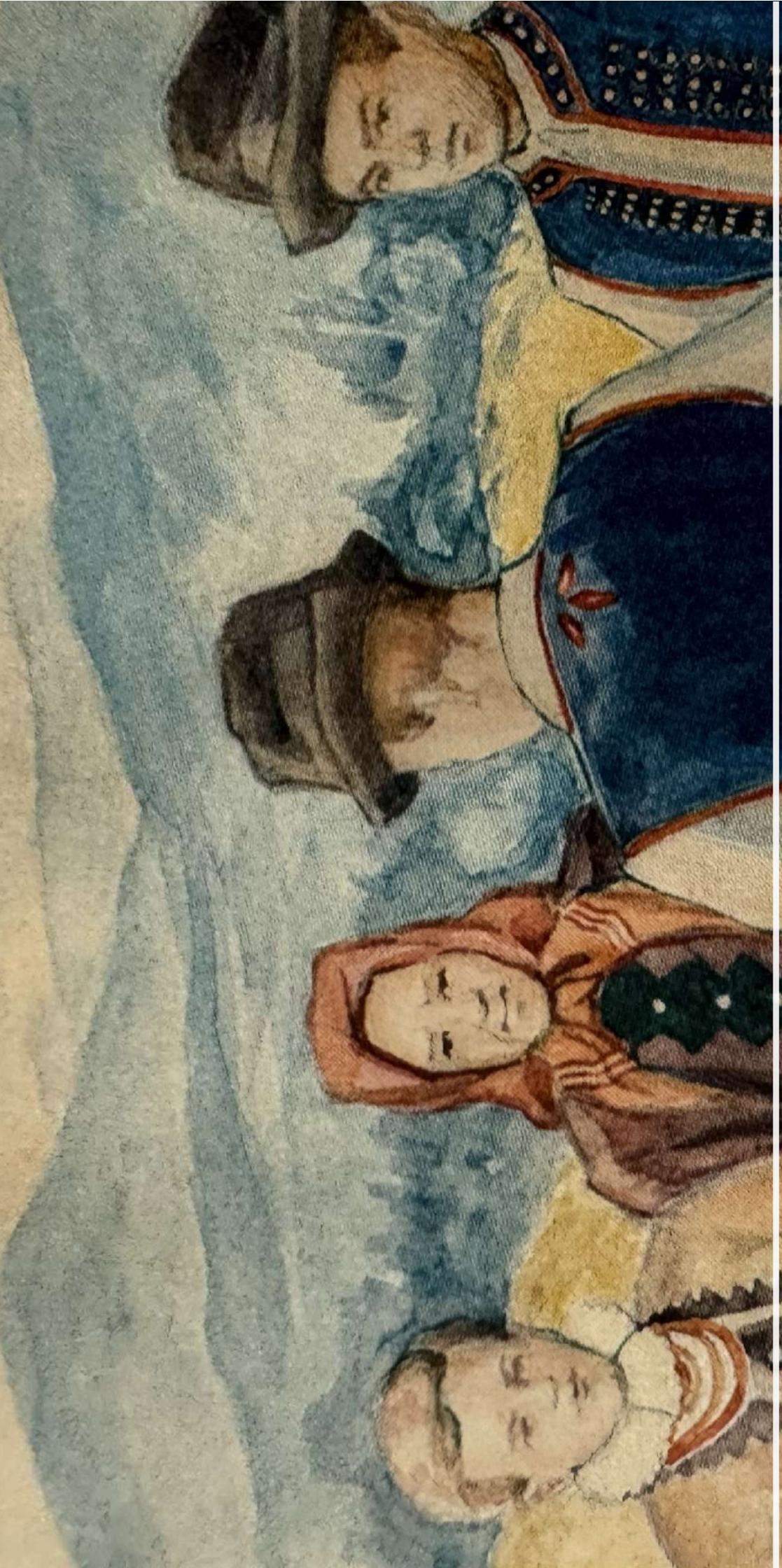

LACHY

Pogranicze wg. Romana Reinfussa

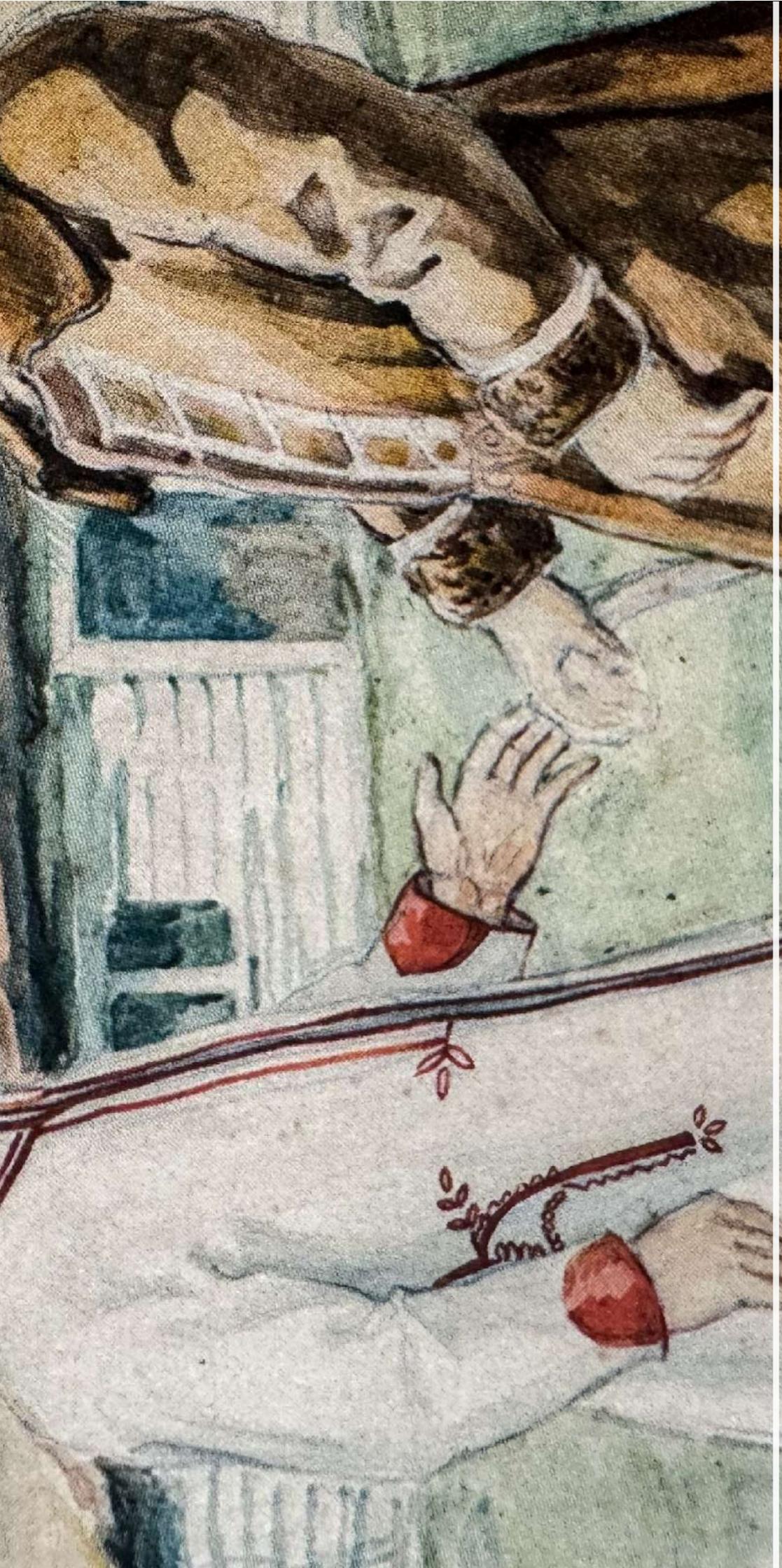
Problem granicy między Góralami a Lachami nie został wtedy jednakowoż rozstrzygnięty, gdyż poszczególni autorzy, podając swoje uwagi w formie przyczynków, nie obejmowali zazwyczaj rozważaniami swymi całego pogranicza, lecz tylko dobrze sobie znane, ale niezbyt wielkie jego odcinki

R. Reinfuss: Pogranicze krakowsko-góralskie w świetle dawnych i najnowszych badań etnograficznych (1946)

LACHY

LACHY

Granice Góral szczyzny

	GÓRALE	LACHY
KOSZULA	Krótka, wpuszczana do spodni	Długa, wypuszczana na spodni
SPODNIE	Płócienne i z sukna samodziałowego	Płócienne i z materiałów fabrycznych
OBUWIE	Kierpce	Buty z cholewami
KAMIZELKI	Krótkie, z sukna fabrycznego	Długie, z sukna fabrycznego
UBIÓR WIERCHNI PŁÓCIENNY	Nie noszą	Płaszcz płócienny, długi, p. kolana, zw. płóciennice
UBIÓR WIERZCHNI SUKIENNY	Gunie brązowe samodziałowe	Sukmany białe z sukna fabry lub samodziałowego
UBIÓR GŁOWY LETNI	Niski kapelusz filcowy z szeroką krezą	Wysoki kapelusz filcowy z wąską krezą
UBIÓR GŁOWY ZIMOWY	Czapka z baraniego futra z główką pokryta kolorowym sukniem fabrycznym	Biała czapka magierka dziana włóczki

Granice Góral szczyzny

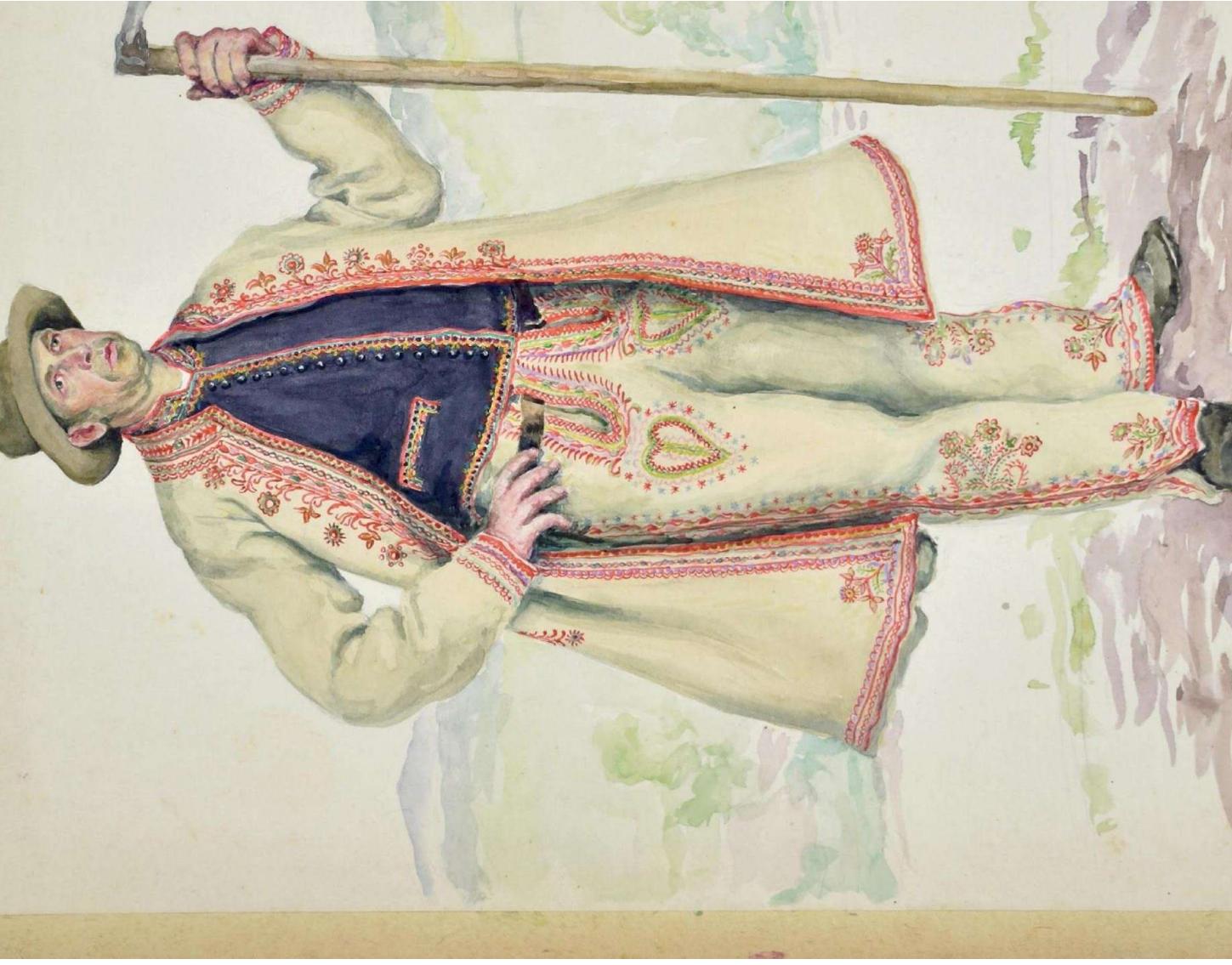
	GÓRALE	LACHY
SPÓDNICE	Zamiast spódnic dwie zapaski: przednia i tylna	Spódnice zeszyte
ZARZUTKI NA RAMIONA	Z płachty białej samodziałowej	Chusty fabryczne kolorowe
UBIÓR GŁOWY	Chustki	Czepce

R. Reinfuss: Pogranicze krakowsko-góralskie w świetle dawnych i najnowszych badań etnograficznych

STRÓJ

Nawojowa	Biedniejsze kobiety chodziły w kierpcach. Bogatsze miały buty z cholewami ozdobione na napiętach. Zdzisław Szewczyk Sprawozdanie z badań terenowych powiatu Nowy Sącz. Rok 1946	
Zawada	Najczęściej nosiły buty z cholewami na co dzień bardzo często chodziły w kurpielach. Starsze kobiety nosiły trzewiki – wysokie sztyblety.	Na głowie miały chusteczki kolorowe czerwone zielone względnie różowe w kwiaty. Od wielkiego święta ubierały czepce. Zdzisław Szewczyk Sprawozdanie z badań terenowych powiatu Nowy Sącz. Rok 1946
Kamionka Wielka	Kapelusz podobny jak w okolicy tylko rondo trochę większe bez żadnych ozdób S. Udziela 1904: Materiały dotyczące stroju Notatki z Sądecczyzny. (I/1414/RKP)	W zimie spodnie sukienne w lecie płócienne. S. 1904: Materiały dotyczące stroju Notatki z Sądecczyzny. (I/1414/RKP)

- Przyszowa 1933, Józef Pieniążek

↳ Bujak F., 1902, *Prace z etnografii północnych stoków Karpat*, s. 165–167.

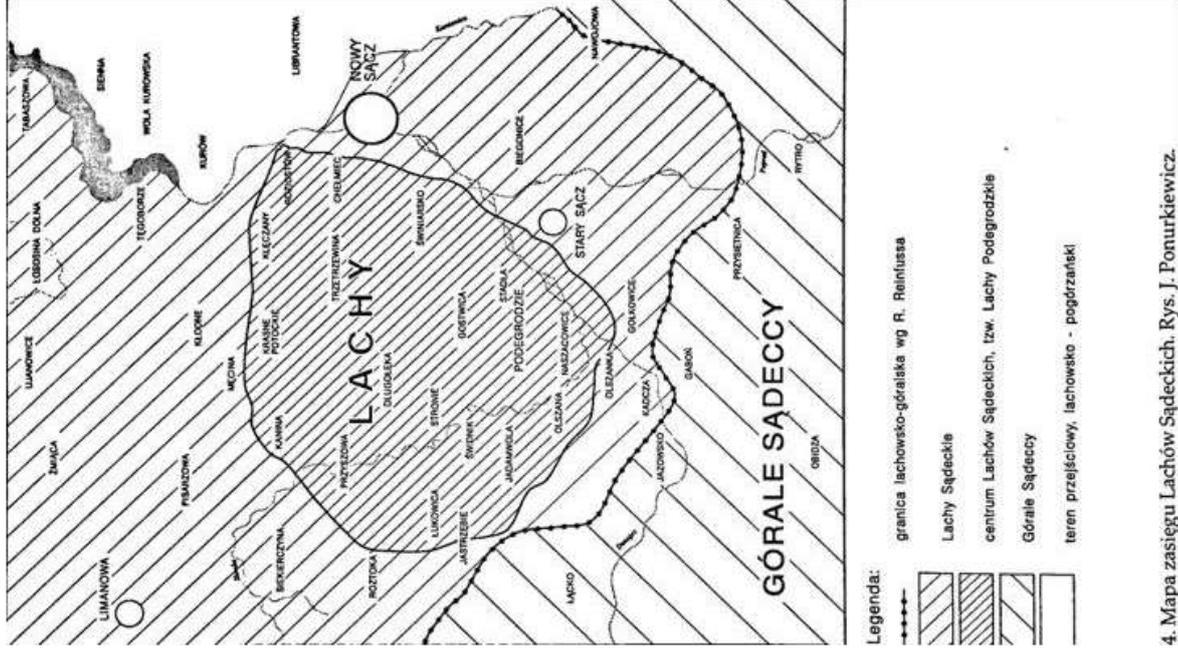
Za F. Bujakiem	LACHY	GÓRALE
Koszula	koszule z czerwonymi lub czarnymi haftami	
Okrycie wierzchnie	płótnianki (górnice) i sukmany noszą w lecie, w zimie wyszywane kożuchy. gurmany dłuższe (niż u Górali) i zwykle podszyte wyszywane kaftany sukienne	cuchy/guńki krótkie, niepodszyte
Pas	pas maksymalnie szeroki na 3 palce, bez ozdób	pas szeroki, ozdobiony mosiężnymi cętkami i kółkami
Obuwie	buty z podkówkami	krypcie, kierpce

14 Mlynek L., 1903, *W sprawie...*, „LUD” T. 9, s. 254–256.

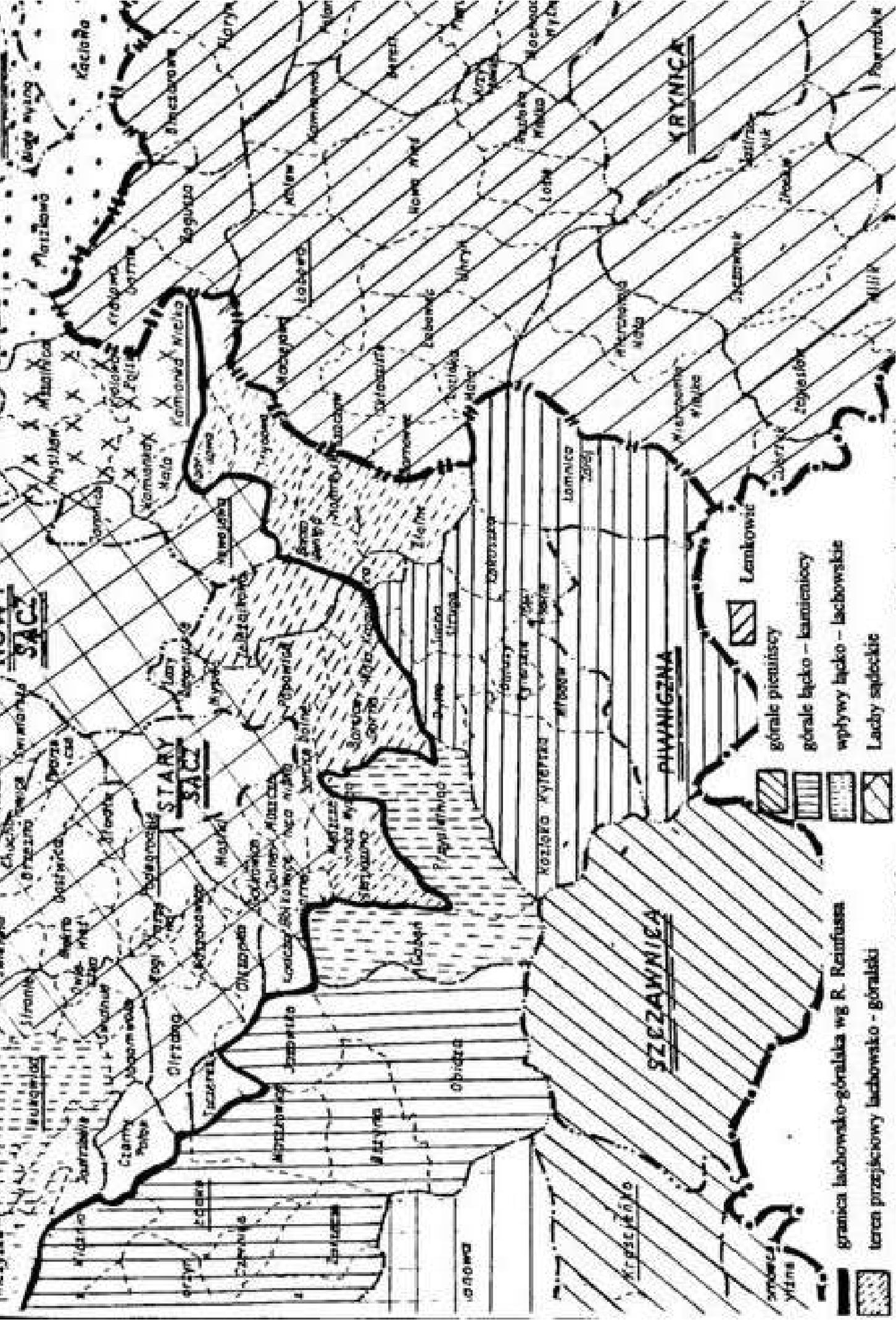
Za. L. Młynkiem	LACHY	GÓRALE
Spodnie	plócienne lub sukienne	z grubej, samodziałowej wełny
Okrycie wierzchnie	plóciennice	czarne gunie
	białe lub żółte kożuchy	serdaki – białe, krótkie
	z kołnierzem i rękawami sukmany	kożuchy bez rękawów
Obuwie	z zawijanymi cholewami	kierpce
Nakrycie głowy	wysokie kapelusze, sadlate lub baranie czapki, słomiane	niskie kapelusze
	kapelusze	

¹⁴ Cholewa M., 1946, *Stroje ludowe...*, s. 11.

Za. M. Cholewa	LACHY	GÓRALE
Koszula	koszule haftowane, wypuszczone na spodnie	
Spodnie	błękicia – portki z granatowego sukna	białe lub brązowe, cyfrowane
Okrycie wierzchnie	kaftan bogato zdobiony	kaftan skromnie zdobiony jedynie we wsiach pogranicznych guńka biała lub brązowa
	górnica (płótnianka) z płótna lanego lub zgrzebnego	
	gurmany niezapinane i bez kutasików	gurmany zapinane na haftki
	kamizelka czarna lub granatowa	kamizelka niebieska
Obuwie	buty z karbami, kierzpcy jedynie w okresie zimowym	kierzpcy

Ryc. 26. Mapa zasięgu Lachów Sąddeckich, rys. J. Ponurkiewicz

granica lachowicko-goralicka wg R. Reinfusa
 teren przejściowy lachowicko-goralicki

- górale pietuńscy
- górale łącko-kamienscy
- wplywy łącko-lachowskie
- Łachy sądeckie

Lachowicko

SZEZAWNIA

PIETUŃSKA

KRYNICA

Strona
tyłna

Lach - Tożsamość

Ja byłam Laszkom, w zespole »Lachy« tańczyłam, nie każdy się mógł ta
zostać, z Nawojowej to mnie tylko wzięli” – wspomnienia respondentki
przyjęciu do Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca „Lachy” z Nowego
Sącza.

lachowski

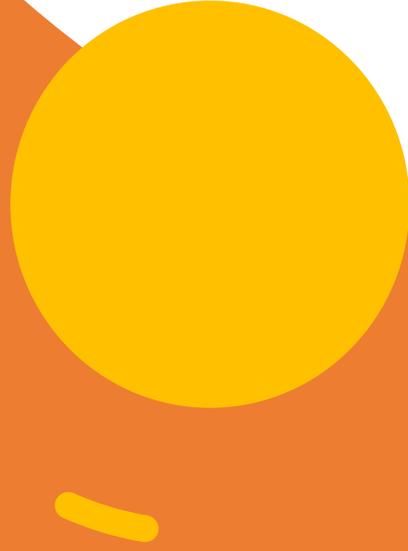
„Jednym z moich najmniej lubianych elementów stroju lachowskiego jest czepiec (płócienna chusta na głowę, zakładana przez mężatki). Zakładam najczęściej na scenę, a kiedy ściągam moja fryzura jest całkowicie rozwalona”

„Jestem Lachem. Uważam, że przez bogactwo zdobień, ornamentykę i dobór kolorów nasz strój jest najładniejszym strojem w Polsce. Najlepiej czuję właśnie w kamizelce, bogato zdobionej koszuli, szerokim pasie, *błękiciach* (spodnie lachowskie) i oczywiście butach”

lachowski

„Strój lachowski (sądecki) jest dla mnie wyrazem mojej tożsamości regionalnej żyli moi przodkowie, a ich strój jest dla mnie historyczną spuścizną. Jako że jest kobietą (w znaczeniu mężatka), zakładam bogato zdobiony czepiec, koszulę, aksamitną wizytkę, suto marszczony *różowiak* (spódnica), kilka krochmalonych sztywno” halek i korale, z przyczepioną na środku *Boziom* (medalikiem z Matki Boską). To bardzo szykowny, bogaty strój, który noszę z dumą”

„Jestem bardzo związana z moją małą, lachowską ojczyzną, dlatego na mojej ślubnej sukni pojawił się motyw zaczerpnięty z dawnej koszuli. Taki sam był na poszetce mojego narzeczonego. Chciałam, w tym najważniejszym dla mnie dniu podkreślić swoje przywiązanie do naszej tradycji”

Lachy Limanowski Szczyrzyckie, od Dob

Co mówią
ludoznawcy?

Lachy Limanowskie

- Grupa etnograficzna Lachów Limanowskich zamieszkuje północie krańce Beskidu Wyspowego tj. doliny Łososiny, Sowliny i Słopniczanki. Od północnego zachodu graniczy z Lachami Szczyrzyckimi, gdzie granicę wyznaczały wsie: od północy Grupa Krakowiaków Zachodnich, od wschodu z Lachami Sądeckimi, od południa z Góralami od Łącka i Kamienicy, a od zachodu z Zagórczanami.

Nazwa tej grupy etnograficznej została spopularyzowana przez lokalnych regionalistów po II wojnie światowej i oznacza ludność o przejściowym charakterze: między kulturą góralską a krakowską zamieszkującą okolice Limanowa. Strój stanowiący podstawę delimitacji nie był jednakowy we wszystkich częściach obszaru, co pozwoliło na wyznaczenie kilku wyróżniających się subregionów. Pierwszy z nich kształtował się w okolicach wsi Dobrej – uznawanej za centrum – stąd też grupa ta często nazywana była Lachami od Dobrej lub Lachami Dobrzańskimi. Drugi plasował się na południe obejmując wsie pogranicza z Zagórczanami, czyli między innymi Gruszowiec, Jurków, Chyszówki i Potrójce. Kolejne można wydzielić w okolicach Starej Wsi, Pisarzowej czy parafii Ujanowice

Lachy Szczyrzyckie

- Grupa Lachów Szczyrzyckich, zwanych także Szczyrzycanami, zamieszkuje centralną część dzisiejszego województwa małopolskiego. Za jej stolicę uważa się, położony nad rzeką Stradomką, Szczyrzyc, od którego nazwano całą grupę. Północną granicę zasięgu wyznaczają wsie: Dąbie, Zegartowice, Sawa i Kawec, Żerosin i Krasne Lasocice, od wschodu są to: Słupia, Szyk, Kostrza, od południa – Wilkowisko, Stróża i Skrzydlańska, natomiast granicę zachodnią stanowią Przenosza, Pogorzany i Krzesławice.
- W opracowaniu Łepkowskiego i Jerzmanowskiego z połowy XIX wieku odnaleźć można fragment mówiący *w okolicach Szczyrzyca widzimy szerszymi rondami opatrzone kapelusze, białe gunie, boty zamiast chodaków kobiet kształtnej na głowie upiętą białą chustkę, dłuższą spódnicę, nawet gorset, czego w górach nie Strój u tej grupy Lachów, szczególnie kobiety, jeszcze do końca XIX wieku najczęściej wykonywany domowych, dobrze bielonych płócien lnianych. Według relacji szczyrzyckiego kapłana z 1848, wszystkie kobiety były w kościele ubrane na biało.*